

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

7

Kurucusu:

Hakkı Dursun YILDIZ

Âmil ÇELEBİOĞLU Armağanı

İstanbul, 1993

ALİ ŞİR NEVAYÎ VE FUZULÎ
ARASINDA BAZI BENZERLİKLER

TAHIR ÜZGÖR*

Türk milletinin değişik zamanlarda, değişik mekânlarda ve değişik kültür çevrelerinde meydana getirdiği zengin, renkli ve bol türlü edebiyatımızın zirve şahsiyetleri içerisinde, hatta en ön planda yer aldıkları konusunda hiç bir tereddüt bulunmayan iki şahsiyeti, Ali Şir Nevayî ve Fuzulî'dir. Anadolu Türkleri dışında yetişen bu iki şahsiyetin bütün Türk edebiyatına çok geniş ölçülerde tesirde buldukları kanaati yaygın bir şekilde benimsenmiştir¹. Ancak 17 Ramazan 844² (9 Şubat 1441) salı günü doğan ve bu yıl, doğumunun 550. yılını kutladığımız Ali Şir Nevayî'nin 24 Receb 906 (3 Ocak 1501) pazar günü³ vefat ettiğinde henüz dört-beş yaşlarında bir küçük çocuk olan Fuzulî üzerinde nasıl bir tesir icrâ ettiği konusunda gerekli araştırmaların lâyıkıyla yapıldığını söylememiz pek mümkün değildir. Bu konuda yapılmış çalışmaların bizce en dikkate değer olanları, Ali Nihad Tarlan'ın Nevayî'nin doğumunun 500. yılı münasebetiyle verdiği konferansta⁴ ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın Fuzulî Divanı girişinde yaptıkları mukayeselerdir⁵. Biz, yaptığımız son çalışmamızda⁶ iki sanatkârimızın dîvân dîbâceleri arasındaki paralelliği ve Ali Şir Nevayî'nin gazel söyleme ve dîvân tertibi konularında söylemiş olduğu fikirlerin Fuzulî tarafından sadâkatle uygulama alanına konduğunu gördük. Bu

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ A. Zeki Velidi Togan, Ali Şir Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C.I, s.349-357.

² Fuad Köprülü, Çağatay Edebiyatı Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C.III, s.270-323.

³ Agah Sırrı Levend, Ali Şir Nevayî, C.I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1965, s.47.

⁴ Ali Nihad Tarlan, Ali Şir Nevayî (Doğumunun 500. yılı münasebetiyle Üniversitede verilen konferanslardan), İstanbul 1942.

⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, Fuzulî Divanı, İstanbul 1961.

⁶ Tahir Üzgör, Türkçe Dîvân Dîbâceleri, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.

sebeple burada, Fuzulî için mükemmel bir örnek teşkil etmiş olan Nevayî'nin, onun sanatı üzerindeki tesirini, dîvânlarının dîbâceleri ışığında incelemeye çalışacağız.

Ali Şîr Nevayî, bilindiği üzere sırasıyla Bedâyi'ü'l-bidâye ve Nevâ-dîrû'n-nihâye ismiyle iki dîvân tertib etmiş, daha sonra yazdığı şiirleri de bunlarla birleştirerek Hazâyînü'l-ma'ânî isimli dîvânlar külliyyatını meydana getirip bunu Garâyibü's-sıgar, Nevâdirü's-şebâb, Bedâ-yi'ü'l-vasat ve Fevâyidü'l-kiber adlarıyla dört dîvâna ayırmıştır. Kendi ifâdesiyle en az üç dîvân dibacesi yazmıştır ki bunlardan ancak son ikisini görme imkânına sahip olduk, ilkini veya öncekilerini göremedik.

Nevayî, Garâyibü's-sıgar⁷ isimli dîvânının başında yer alan ve Hutbe-i devâvin adını verdiği, 1484'ten önce yazdığı anlaşılan dîbâcesinde, klasik edebiyâtımızın manzum ve mensur pek çok eserinde görüldüğü üzere, berâat-i istihlâl yolu ile Allâh'a hamd, Peygamber'e salât ü selâm kısmından sonra, aşka düştüğünü, bu yönde güzel şiirler söylediğini, bunların Şah Derviş Muhammed Sultan ve çevresindekiler sayesinde şöhret kazandığını, Emir Husrev-i Dehlevî, Hâfız-ı Şîrâzî, Mevlânâ Abdurrahmân-ı Câmî'nin Farsça, Sekkâfî ve Lütffî'nin Türkçe ve Süheylî'nin Farsça-Türkçe dîvânlarının çok rağbet bulmasından dolayı kendisinin de bu yolu benimsediğini, kendi âcizliğinin Ebül gazi Sultan Hüseyin Bahadır Hân'ın tahta geçmesi ve O'nun yardımları ve düzeltmeleriyle ortadan kalktığını, Sultan'ın emriyle dîvânı tertip ettiğini, otuz iki harfi kafiye olarak kullandığını, gazeller arasında önce ve sonra yazılmaları bakımından üslûp farklılıklarının bulunabileceğini, ancak her gazelde Allâh'a hamd, Hz.Peygamber'e na't ve mev'ize mahiyetinde bir-iki beyit bulunduğunu, gazellerin matlaından maktâna kadar yek-ahenklik içerisinde olmasına dikkat ettiğini, dîvânın esas sahibinin Sultan olmasından dolayı dîvânına O'nun adını verdiğini anlatır.

⁷ Ali Şîr Nevayî, Garâyibü's-sıgar, Topkapı Küt. Revan ktb. 802, 804,806.

Günay Alpay, Ali Şîr Nevayî'nin Birinci Dîvânı Garâyibü's-sıgar, Doktora Tezi, Türkiyat Enst. T.690.

Nevayî, Hazâyinü'l-ma'âni isimli külliyyatının başında yer alan, bundan önce andığımız Hutbe-i devâvîn isimli dîbâceden sonra, vefatına yakın bir zamanda kaleme aldığı anlaşıl原因, müstensih hatalarının pek fazla olduğu, Agah Sırrı Levend tarafından yanlış olarak ikinci diye vasıflandırılan⁸, ancak en azından yazdığı üçüncü dîvân dîbâcesinde⁹, ilk dîbâcede bahsettiğimiz şekilde klasik tertibe uygun olarak hamd ve salât kısmından sonra çocukluk yıllarından itibaren bir dîvân tertib etmeye çalıştığını, Bedâyi'ü'l-bidâye ile bunu gerçekleştirdiğini, daha sonra söylediği şiirlerin biriktiğini, bunlardan Nevâdirü'n-nihâye isimli ikinci bir dîvân tertib ettiğini, elli-altmış yaşlarına geldiğinde bu iki dîvânın tertibinde kendisinin hiç ihtiyarı bulunmadığını, bu şiirlerin hepsinin "sultanî hüküm ve ihsan ü tahsinler ve hakanî emirler ve ta'lim ü telkinler" ile meydana getirildiğini, aşk hâlinin üstün gelmesiyle kendisinin yalnızlığında ve dertliliğinde şiirin dost olduğunu, bu anda pek fazlaca şiirin yazıldığını, bu arada felek hadiselerinin ve aşk zulmünün kendisine zor anlar yaşattığını, bu hâlde yeni yazdığı şiirleri tertib etmek için kendisinde derman kalmadığını, ancak Ebûlgazi Sultan Hüseyin Bahadır Hân'dan gelen müjdeli haberle son yazdığı şiirlerle iki dîvân daha tertib etmesi lâzım geldiğinin bildirildiğini, şimdiye kadar dört dîvân tertib etmiş kimsenin bulunmadığını, sadece Mir Hüsrev-i Dehlevî'nin Sultan Melikşah Alparslan adına dört dîvân tertib ettiği fakat bunların da kimse tarafından görülmediğinin Sultan tarafından ifade edildiğini, bu haber üzerine hastalığının şifa bulduğunu, Sultan'ın destek ve yardımlarıyla bu işi gerçekleştirmeye niyet ettiğini anlatır. Bundan sonra Ali Şir, tekrar kendi hastalığı ve kırgınlığını sitemli bir eda ile ifade ederek Sultan'ın ilgisizliğinin bunda en mühim âmil olduğunu, ancak O'nun ilgisini yeniden kazanmakla bu hâlin ortadan kalktığını, her şiirini Sultan'a okuyarak bunları O'nun fikirleri ve görüşleri istikametinde düzelttiğini, bu hususları daha önceki iki dîvânının dîbâcelerinde de anlattığını, bu şiirlerin o Sultan'ın tabiat mahzeninden ve zihin madeninden çıkması sebebiyle Hazâyinü'l-ma'âni adının verildiğini, dört mevsime paralel olarak bu külliyyatın dört dîvâna ayrıldığını, bunlardan birincisinin yedi-sekiz yaşları

⁸ Agah Sırrı Levend, Aynı eser, s.52-68.

⁹ Ali Şir Nevayî, Hazâyinü'l-ma'âni, Nuruosmaniye Küt. 3999, Vr.21a vd.

ile yirmi yaş ve ikincisinin yirmi ile otuz yaş, üçüncüsünün otuz ile kırk yaş ve dördüncüsünün kırk ile altmış yaş arasında söylenmiş şiirlerden meydana geldiğini, arada Hamse, Nazmü'l-cevahir, Mecalisü'n-nefâ'is, Zübdetü't-tevârîh gibi eserleri kaleme aldığını kaydeder. Yine sıhhatinin bozukluğuna dönerek son sözü söylemiş olmanın huzuruyla ahirette de refaha ulaşacağına dair ümidini ifade ederek Sultan'a dua ile sözünü bitirir.

Fuzulî, Türkçe Dîvânı'nın dîbâcesinde¹⁰, aynı şekilde hamd, salât ü selâm kısmından sonra daha çocukluğundan itibaren şiire yakınlık duyup kendi tab'ı içerisinde tahsilde bulunduğunu ve şiire yöneldiğini, nazım sahasında şöhret bulduğunu himmetinin şiirinin ilimden ârî olmasına rızâ göstermediğini, ilimsiz şiiri ruhsuz ceset ve temelsiz duvar gibi olduğunu, bu bakımdan aklî ve naklî ilimleri öğrendiğini, bir gün bir güzelin kendisini şiir yazmaya teşvik etmesiyle Türkçe dîvân tertib etme yoluna girdiğini, bu arada gazel nazım türünün diğer nazım türlerinden daha üstün olduğunu, daha önce dostlara yazıp dağıttığı gazelleri toplayıp elinde bulunanlarla bir dîvân tertip ettiğini, kâtiplerin dikkatli olmaları gerektiğini, hasedcilerin şiirine bakmamalarının uygun olacağını, hatalarının düzeltilip hoş görülmesi dileğini belirtir.

Klasik edebiyatımızın manzum ve mensur eserlerinde Allâh'a hamd ü senâ ve Hz. Peygamberimiz'e salât ü selâm edilir ve övülürken takip edilen yolun benzer olması, hatta bu anda anılan ayet ve hadislerin aynîliği de tabiidir. Fakat Nevayî ve Fuzulî arasındaki benzerlik ve aynîliklerin, bahsettiğimiz bu sınırların ötesine vardığı kanaatindeyiz. Şairin, Nevayî tarafından dalgıça benzetilmesi ile Fuzulî'de okyanusun enginliklerinden selâmet sahiline ulaşan kimseye benzetilmesi, bir tesir olarak kabul edilmeyebilir. Hatta yine bu hamd ü senâ kısmında, her iki şairde de Allâh'ın "sözü veya söz cevherlerini yaratan" olarak vasıflandırılması da çok tabii karşılanabilir. Ancak yine bu kısımda yer alan şu sözlerin üzerinde ihtiyatla durulması gerekmektedir:

¹⁰ Fuzulî Dîvânı, Haz: Prof.Dr. Kenan Akyüz, Dr.Sedit Yüksel, Dr.Müjgan Cunbur, Süheyl Beken, Ankara 1958, s.1-12.

Ali Şir Nevayî:

Rubâ'iyye

Ol kim çü cihân hâlkın âgâz itti
 Şun' kilkini naqş-perdâz itti
 İnsân haylin nuţq ile mümtâz itti
 Nuţq ehlini nazm ile ser-efrâz itti

Rubâ'iyye

Çün hayl-i beşergâ nuţq kâmin birdi
 Ol nuţq ile nazm ihtirâmın birdi
 Nazm içre belâgat intizâmın birdi
 Terki'bide i'câz maqâmın birdi

Fuzulî

Kıt'a

Zihî Şâni' levh-i câna kilik-i hüsn-i tevfiķı
 Ezelden iktiẓa-yı nazm-ı cân-perver raķam kılmış
 Kemâl-i ři'r kesbi mümkün olmaz bi-meded andan
 Aña minnet ki řab'-ı nazm lutf itmış kerem kılmış

Fârisî

مبدعی کز خامهء توفیق او دارد رقم
 صفحهء ادراک ارباب سخن نقش خیال
 طبع موزون از علامتهای لطف خاص اوست
 نیست چون علی دگر مقدور کسب این کمال¹¹

¹¹ (Mübdîi kez hâme-i tevfiķ-ı û dâred rakam / Safha-i idrâk-i erbâb-ı suhân naqş-ı hayâl / Tab'-ı mevzûn ez-alâmet- hâ-yı lutf-ı has-ı üst / Nîst çün ilm-i dîger makdûr-ı kesb-i in kemâl.) "O, öyle bir yaratıcıdır ki söz erbabının idrâk sayfasındaki hayâller, ancak O'nun lutufkârlığının alâmetlerindedir. Bu kabiliyetteki olgunluk, başka ilimlerdeki olgunlaşmalar tarzında elde edilemez.

‘Arabi

نسيح من اهدي النفوس الي المنى
وقدر اشكال الامور و حلها
نقدسي من لولا اعانة فضلها
لما علم الاسماء آدم كلها¹²

Bu manzumelerde, kudret kalemi sahibi Allâh’ın insanı nazm ile seçkin kılmasının beraberce anılmasını, klasik edebiyâtımızın ortak ifade tarzı olarak mânâlandırılmak bir bakıma mümkündür. Bu bakımdan Fuzulî’nin manzumelerini Ali Şir Nevayî’nin bir şerhi olarak kabûl etmeyebiliriz. Hatta, Nevayî’nin I. dîbâcesinde, yine berâat-ı istihlâl yoluyla Hz.Peygamberimiz’in şiirle münasebetini anarken “ انا افصح ”¹³ sözleriyle başlayan hadisin sadece bir kısmını ve “Şiirin öylesi vardır ki hikmetin ta kendisidir...” meâliyle başlayan hadisin bu kısmını alır ki Fuzulî’nin de bunları aynen almasını yukarıda belirtmeye çalıştığımız genel temayül içerisinde mütâlaa edebiliriz. Ancak her iki şairimizin “Ammâ ba’dü” ile başlanması âdet olan konuya giriş satırlarına bir göz atalım.

Nevayî: “ Ammâ söz Beytû’l-harâmının bâdiye-peymâ-yı ve nazm şâh-beytining zîver-ârâyı el-fakîrû’l-hakîr ‘Ali Şir el-mutaḥallaşu bi’n-Nevâyî sûtire ‘uyübühü ve ğufire zünübühü andak ‘arz kıılır kim bu ḥak-i perîşân-rüzgâr küçük yaşdın özümni şi’rning perîşân sevdâsıĝa giriftâr bolĝaynım ve tufûliyyet zamânıdın könglümnı nazmıng perâkende ves-vâsıĝa meş’ûf ü şifte-dâr bolĝaynım ve mâ-takaddem şu’arâ-yı melikü’l-keâmıları düstûrı bile dîvân tertîbide sa’y kıılĝaynım. Ni ve niçe mertebe anıng tedvînine mürettebler irtikâb kıılıp her şımf şi’rga zîb ü tezyîn ve ârâyış ü âyîn birgenim... Andın songra daĝı ol cem’ tertîbdin başka yana her taqrîb bile her nev’ ebyât ayılıp irdi ol ḥayâl şebistânının dıraḥşân

¹² (Nusebbihu men ehden nüfûsi ile’l-münâ / Ve kaddere işkâlel umûrı ve hallehâ / Nukaddisu men levhâ inâyeti fadhîhâ / Lema alleme’l-esmâu Âdeme küllehâ.) “ İnsanları ulaştırana, işlerinin güçlüĝünü ve hallini takdir edeni tesbih ederiz. O Tanrı’yı kutlarız ki O’nun yardımının fazlı olmasaydı, Âdem’e bütün isimleri öğretmezdi.”

¹³ (Ene efsah) “ Ben Arapların en fasihiyim” (Hadis).

ahterlerin ve ol köngül gülşenining gevherlerin... Andın songra hayâlimga kilür irdi ve könglümge irür irdi kim

Rubâ'iyye

Şâ'irlik bile şöret kılıp atımnı
Zâyi' kıldım şî'r ile evkâtımnı
İmdi tüzeyin Tangrı'ga tâ'atımnı
Köp ilge müşevveş itmey ebyâtımnı

Rubâ'iyye

Çün kim qarıdım 'ömrni berbâd itmey
Könglümni yigitler gamıdın şâd itmey
Her lahza birev 'ışkıda feryâd itmey
Hâlim şerhin nazm ile bünyâd itmey

... Yana rûzgâr-ı havâdişdin ol fikrler barça könglümdin bardı ve 'ışk zulm ü bî-dâdı ol hayâllerni zâhirimdin çıkardı elimğa ança düşvârlıglar yüzlendi ve tikremge ança şa'b giriftârlıglar ünlendi ve sipihr başımğa ança belâ taşu attı ve 'ışk sipâhıning ekdüğini za'if peykerüm bile süngüklerimni ança ayak aştıda uşatdı kimni sözümdin haberim ve ni özlüğüm bile özümün eşerim kaldı. 'İşkım âşübü tuğyanıda her şu'übet kim yüzlenir irdi. Çün bir hem-derd refikim yok irdi kim derdimdin şemme izhâr kılğaymin. Birer beyt birle ol hâl mazmûnın nazm kılıp könglümni hâli kılur irdim..."

Fuzulî: " Ammâ ba'dü râkım-ı tesvidât-ı şahâyif-i 'ışyân Fuzulî-i nâtivân bu tarz ile beyân-ı hâl ve bu nehc ile şerh-i mâ-fi'l-bâl ider ki çün zevrağ-ı vücûduñ bād-bân-ı tabî'at birle deryâ-yı gâflet-i tufüliyyetden sâhil-i idrâk ü ihsâsa yetdi ve tahrik-i hevâ vü heves birle âteş-i cünün işti'âl bulup harâret-i cân ü cenâna te'sir itdi ve râyız-ı iktizâ-yı kemâl-i ma'nevî 'inân-ı tevsen-i iqbâlümü cânib-i iktisâb-ı âdâba mün'atf kılıp ve âfitâb-ı hikmet cevher-i tab'uma eşer-i tahsil-i ma'ârif şalup râğbet-i kesb-i edeb kılduğda ve gül-i bahtum kesb-i hüner hevâsı ile açıldığda ma'den-i cevâhir-i iktisâb-ı kemâlüm bir debistân-ı cennet-nişân idi ve me'âlî'-i ahter-i huşul-i iqbâlüm bir mekteb-i mühezzib idi ki fezâ-yı şerifi serv-ğad şanemler birle cânâ cihân müjdesin yetirür idi.

Fārisī

صحن لطيف وخبوبان دروي نشستہ صف صف
 دیدار شان مبارک همچون سطور مصحف
 خورشید لوح چون مه هر یک نهاده در پیش
 برک کتاب چون گل هر یک گرفته برک¹⁴

Ammā henüz ol nev-reslere nezāket-i ṭab'dan tāb-ı iktisāb-ı deḡāyık-ı 'ulūm ve tākat-i meşakḡat-i ta'līm-i ḡaḡāyık-ı ḡudūd ü rūsūm olmamaḡın maḡfil-i behişt-āsālarında hemişe eş'ār-ı 'āşıkāneden ḡayrı nesne oḡımaz idi ve mütāla'a itdükleri evrāḡda ciger-süz gazellerden ḡayrı bir ḡaṭṭ bulunmaz idi.

Beyt

Şi'r bir ma'sūḡdur ḡüsn-i 'ibāret ziveri
 Cān ü dilden nāzenin maḡbūblar 'āşıkları

Ol ṭā'ife-i girāmī müdāvem-et-i şanāyi'-i eş'ār ve muvāzabet-i leṭā'if-i ḡüftār ile hem ḡüsn ḡālātından vuḡūf bulmuşlar idi ve hem 'ışḡ kemālātından ḡaber-dār olmuşlar idi.

Kıt'a

Ey ḡoş ol kim ṭab'-ı mevzūnıyla baḡş-ı şī'r idüp
 ḡüb-rūlar vāḡıf-ı maẓmūn-ı eş'ār olalar
 Dimedin fehmi ideler keyfiyyet-i esrār-ı 'ışḡ
 'Āşık-ı bī-çāre ḡālinden ḡaberdār olalar

Men ki şaḡife-i cibilletümde bidāyet-i rüz-ı ezelden kilki-ḡaḡā ḡarf-i maḡabbet-i naẓm raḡam ḡılımış idi ve ḡadıḡa-i ḡilḡatümde bidāyet-i fıṭratdan toḡm-ı meveddet-i mevzūniyyet ekilmiş idi, ol mecma'uñ seḡāb-ı imtizācından nihāl-i ṭabī'atüm nem çeküp izḡār-ı ezhār-ı isti'dād-ı naẓm

¹⁴ (Sahn-ı latif ü ḡübān der vey nişeste saf saf / Didār-ı şan mübarek hem-çün sūtūr-ı Mushaf / Hurşid-i levh çün meh her yek nihāde der-piş / Berk-i kitab çün gül her yek girifte ber-kef.) "Burası, güzellerin saf saf dizilip oturdukları hoş bir yerdı. Hepsinin yüzü, Kur'an-ı Kerim'in satırları gibi mübarekti. Bu ay gibi güzellerin her biri, önlerine güneş kadar parlak kağıtlar koymuşlardı ve ellerindeki kitapların yaprakları da gül yaprağını andırıyordu."

İtdi ve ol maḥfilüñ hevâ-yı iḥtilâtından gül-bin-i cibilletüm ser-sebz olup
mezra'a-i mizâcumda gül-i mezâk-ı şî'r bitdi.

Kıt'a

Şâhed-i nazm serâ-perde-i kuvvetde iken
Kıldı ol bezmi görüp fi'l-fezâsına hırâm
Gonca-veş göñlini açmağa leṭâ'if birle
Bülbüle virdi şabâ ruḥşat-ı taḫrîr-i kelâm

Lâ-cerem 'andelîb-i şeydâ kimi ser-mest oldum ve ol güllere karşı
terennüm itmege isti'dâd-ı fıtratdan ruḥşat buldum. Ufuk-ı ṭab'uma hilâl-i
mevzûniyyet ṭulû' idüp ol ḥurşid-veşlerden iktibâs-ı nûr-ı şevk itmegüm
gün günden bir gâyetde mütezâyid oldu ki az müddetde eşi'a-i envâr-ı
nazmum ile çoḡ şehrler ve vilâyetler doldı.

Kıt'a

Şıyt-ı feşâḫat ile sözümdüdü 'âlemi
Men mehd-i i'tibârda tıfl-ı zebûn henüz
Büy-ı hoşumla oldu mu'aṭṭar dimâḡlar
Men nâfe-i vücûdda bir қаtra ḥûn henüz

Zamân zamân sevdâ-yı şî'r sâ'ir ef'âlüme ğâlib düşüp ve gürüh gürüh
Leylî-veşler Mecnûn kimi istimâ'-ı şî'r için başuma üşüp şâ'irlügüm
muḫarrer oldu ve âvâze-i nazmum ile 'âlemler doldı ve şöhret-i tām buldı.

Beyt

Tabî'at şöhre-i şehr olmağa meyl-i temâm itdi
Ne pinhân eyleyem sevdâ meni rüsvâ-yı 'âm itdi

Kaydettiğimiz bu satırlarda her iki şairin de daha küçük çocukken
âşık olmaları şiir sevdasına kapılmaları, her tür şiire ve bilhassa gazele
intizam vermeleri, şairlikle şöhret bulmaları, feleğin kendilerini zaman
hadiseleriyle çok mihnete maruz bıraktığı gibi pek çok hususu ortaklaşa
ifade ettikleri görülmektedir. Fuzulî'nin dîbâcesinde, kâtiplerin bilgisiz-
liğinden yakındığı o çok meşhur kıt'ası ile Nevayî'nin Seb'a-i seyyâre

isimli mesnevîsinin sonunda yer alan beyitler arasındaki benzerlik de gerçekten dikkat çekicidir:¹⁵

Fuzulî:

Çalem olsun eli ol bed-tahrîrûn
 Ki fesâd-ı raqamı sûrumuzı şûr eyler
 Gâh bir harf suqûtıyla kıılır nâdiri nâr
 Gâh bir noqta kuşûrıyla gözi kür eyler

Nevayî: (Seb'a-i seyyâre'den)

...
 Kóz üze noqta koymay eylep zür
 Merdümi bolmağan dik eylese kür
 Ğaybdın noqtai yunup anda
 Haq ara 'ayb eylese peydâ
 Hâmesiğa közi midâd olsun
 Ol qaradın anga sevâd olsun
 Tili şaq bolsun eyle kim hâme
 'Ârızi türe eyle kim nâme

Nevayî'nin

Şaçdı terdin gül üze ol serv-i gül-ruhsâr şu
 Köymekim def'îğa kııldı ot üze izhâr şu

matlayla başlayan su redifli dokuz beyitlik gazelinden aldığı temel ilhamla Fuzulî "Su kasidesi" gibi bir abide vücuda getirmiştir. Bugün "Su kasidesi" ele alınırken, mutlaka Nevayî'nin gazeliyle birlikte değerlendirilmelidir. Zira Fuzulî'nin Dîvânı'nda elifden ya'ya kadar her harf ve meselâ

¹⁵ Agâh Sırrı Levend, Aynı eser, s.254-255.

“sadcası” gibi tekrarı tesadüfî olmayacak kadar pek çok redifte gazel, Nevayî’ye nazire olarak, Nevayî için söylenmiştir. Bir fikir vermesi açısından sayısı çok artırılabilir beyitlerden bir kaç örnek veriyoruz:¹⁶

Ança kim Şîrîn ü Leylî’den sining hüsning füzün
Minde hem Ferhâd ü Mecnûn’dın füzün ‘ışk ü cünün

beyti, Fuzulî’nin Dîvân’ı ve Mesnevî’sinde kendini mütemadiyen mukayese ettiği Mecnûn ile arasındaki farkı bariz bir şekilde ortaya koyduğu,

Bende Mecnûn’dan füzün ‘âşıklık isti’dadı var
‘Âşık-ı şâdık menem Mecnûn’uñ ancağ adı var

beytinin hayâl ve felsefe olarak çıkış noktasıdır.

Yeke körgözdü sarığ ah u sarığ ruhsâr şubh
Ger nihâni mihridin min dik imes bîmâr şubh

beyti Fuzulî’ye

Ger degül bir mâh mihriyle benüm tek zâr şubh
Başuñ açup nişe hergün yahşasın yırtar şubh

ve

Hansı mâhuñ bilmezem mihriyle olmuş zâr şubh
Hergün eyler halka bir dâğ-ı nihân izhâr şubh

matlı iki gazel yazdıracaktır.

Yârdın hiç kim mining dik zâr ü mehcür olmasun
Cümle-i ‘âlemde rüsvâliqqa meşhür olmasun

beyti, pek çok bakımdan aynı dili konuşan, aynı samimî ve İlâhî neşveyi paylaşan iki şair arasında bir köprü olmuş ve Fuzulî’ye,

Benüm tek hiç kim zâr ü perişân olmasun yâ Rab
Esîr ü derd-i ‘ışk u dâğ-ı hicrân olmasun yâ Rab

matlı gazelini yazdırmıştır.

¹⁶ Fuzulî Divanı, Akçağ Yay. Ankara 1990, Nevayî Divanı, Süleymaniye Küt. Hkm.640, Vr.139b.

Asrının “Dâhî şairi”¹⁷ Nevayî’nin yalnız Fuzulî’ye değil, asırlar sonra, meşrep itibariyle farklı olmakla birlikte bir Nedim’e, bir Şeyh Galib’e¹⁸ dahi dikkate değer derecede tesir ettiğini ve her iki şairin de divanında birer Çağatayca gazel bulunduğunu¹⁹ hatırlatarak iki misâl verelim:²⁰

Nevayî:

Ey muşavvir tütğalım ol servi taşvîr itesin
Şive-i reftârîğa gelgeç ne tedbîr itesin

Nedîm:

Güzel taşvîr idersin hâl ü hâtt-ı dilberi ammâ
Füsün ü ‘işveye geldükde ey Behzâd neylersin

Nedîm, Nevayî’nin çağdaşı, Şarkın en büyük ressamını anarak bir bakıma tesir kaynağını da göstermiş olur. Şeyh Galib de asırlar arasındaki uçurumu kapatmak üzere Nevayî’nin

Ger cefâ kıl ger vefâ kim dilsitânımsın mining
Gen mini öltür ü ger tîrgür ki cânımsın mining

beytinden aldığı ilhamla dillerden düşmeyen,

Gizlesem de âşikâr itsem de cânımsun benüm

nakaratlı şarkısını yazar.

Bahsettiğimiz bu paralellik, benzerlik ve ortaklıkların hepsinin bir bakıma klasik edebiyatımızın hususiyeti olarak vasıflandırılmasının mümkün olmadığını ifade etmek isteriz. Ancak, her iki sanatkarın eserlerinin, en azından aynı türde olanlarının mukayesesi, daha sağlıklı neticelere varmamızı sağlayacaktır. Biz burada sadece, iki büyük şairimizin dîvân

¹⁷ Avukat Mehmet Mihri, Fuzulî’nin Şerh ve Tefsirli Divanı, İstanbul 1937, s.16.

¹⁸ Tahir Üzgör, 17,18,19. Yüzyılda Eski Türk Edebiyatı, İstanbul 1978, s.147.

¹⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, Nedim Divanı, İstanbul 1972, s. 255.

²⁰ Şeyh Galib Divanı, Bulak 1936, s.55.

dîbâcelerinin başlangıçlarının benzer yönlerini tespit ederek bir fikir vermeye çalıştık. Bu konuda mutlaka daha geniş incelemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca Nevayî'nin, Nedim, Şeyh Galib ve daha bir çok Őairimize tesiri üzerinde de bilhassa durulması gerektiği kanaatindeyiz. "Fânî" mahlasıyla on iki bine yakın Farsça beyti bulunan Nevayî'nin Farsça Dîvânı'nın da bu kabil bir mukayesede gözden irak tutulmamasında isabet vardır.